

УДК 373.3.017:069(477)

ВИДОВА РІЗНОМАНІТНІСТЬ МУЗЕЇВ УКРАЇНИ ПРИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ У КОНТЕКСТІ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

О. В. Квас, С. В. Волошин

У статті висвітлено видову різноманітність музеїв України при навчальних закладах у контексті патріотичного виховання учнів початкової школи; проаналізовано їх види. Акцентовано увагу на статистичних даних та характеристиці музеїв при навчальних закладах, які розташовані у західному регіоні, зокрема у Львівській, Тернопільській та Івано-Франківській областях.

Ключові слова: музеї, музеї при навчальних закладах, видова різноманітність музеїв, патріотичне виховання, учні початкової школи.

Постановка проблеми. Сьогодні, у період національного становлення у середній загальноосвітній школі, зокрема початковій, крізь призму музейних предметів, які зберігаються у музеях при навчальних закладах, закладаються кращі здобутки національної культури українців та інших народів, що живуть на теренах України. Таким чином, початкова школа стає активним учасником поповнення призабутих традицій та повернення до життя культурних цінностей, які формують навички в учнів національної свідомості, виховують у них глибокі патріотичні почуття.

Як стверджують наукові джерела, сьогодні актуальним став оголошений Міністерством освіти та науки України Всеукраїнський Рух учнівської молоді для збереження і примноження традицій та звичаїв українського народу «Моя земля – земля моїх батьків», завдяки якому у контексті відродження національної спадщини учні початкової школи мають змогу активно володіти ремеслами, фольклорною творчістю та музейною практикою [25].

Сьогодні потенціал музею при навчальних закладах визначається музейною збіркою. Ми погоджуємося з думкою сучасних науковців в тому, що, якщо в радянські часи музеї створювалися відповідно до методичних рекомендацій за вказаною схемою, шаблоном, то у часи незалежної України ми спостерігаємо їх видову різноманітність. Визначення профілю музею залежить від матеріалів колекцій, змісту фондів, постановки завдань та профільної дисципліни [4; 5].

Оскільки сьогодення потребує нових нестандартних форм роботи в початковій школі, започатковуються різноманітні проекти з метою вивчення оберегів пам'яті давнини. Зокрема, на Львівщині реалізується проект «Живий музей» з метою створення на освітньому порталі рубрики на проведення конкурсів на кращий шкільний музей [18].

Як засвідчує науково-педагогічна література, проблема створення і роль музеїв при школах, їх модернізація засобами краєзнавства не знайшла належного висвітлення, не досліджено системно вплив шкільних та громадських музеїв на формування патріотичних почуттів учнів початкової школи. Також, як зазначає І. Личак, у закладах освіти мало уваги приділяється створенню природничих музеїв, а технічних та археологічних зовсім немає [14].

Ми погоджуємося з думкою науковців в тому, що музейно-народознавча діяльність посідає особливе місце серед різноманітних форм роботи з учнями початкової школи крізь призму їхньої роботи з музейної справи. У спектрі вивчення історичного минулого та сьогодення рідного краю під час проведення виховних годин, екскурсій, різноманітних вікторин, традиційних та нетрадиційних уроків (уроків-мужності, уроків-зустрічей з учасниками АТО, літераторами, художниками, народними майстрами тощо), творчої пошукової роботи в учнів формується низка патріотичних якостей [2]. Тому шкільні музеї повинні відігравати важливу роль у розвитку вітчизняної освіти, духовного відродження та патріотичного виховання учнів взагалі [25].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти музейної педагогіки знаходять своє відображення у роботах сучасних науковців. Зокрема, становлення і розвиток музеїв при навчальних закладах України розглядають Л. Гайда [4], О. Прядка [21], Г. Сеньківська [22]; формування соціально-культурної компетенції учнів засобами вивчення скарбів культури і старовини українського народу висвітлює А. Дульська [8]; музеї як важливий складник навчання і виховання учнівської молоді розглядає М. Фалінський [25].

Виокремлення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз останніх досліджень дозволяє стверджувати, що сучасними науковцями недостатньо виокреслено виду різноманітність музеїв України при навчальних закладах у контексті патріотичного виховання учнів початкової школи, зокрема виду різноманітність музеїв при навчальних закладах Львівської, Івано-Франківської та Тернопільської областей.

Мета статті – розкрити важливість видової різноманітності музеїв при навчальних закладах у контексті патріотичного виховання учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. У Положенні про музей при навчальних закладах (№ 640) зосереджено увагу на профілях музеїв, які поділяються на такі *види*:

- історичні;
- археологічні;
- краєзнавчі;
- етнографічні;
- природничі;
- літературні;
- мистецькі;
- технічні;
- галузеві тощо [19].

Науковець М. Правда також виокремлює комплексні музеї за профілем (в різних напрямках роботи) і музеї вузького профілю, наприклад, археологічні. Науковець Л. Гайда до комплексних музеїв відносить краєзнавчі. Відповідно до профілів визначаються відповідні завдання [5; 20]. Аналізуючи види музеїв за профілями, детально зупиняємося на кожному з них.

Історичні музеї. Фонди у цих музеях комплектуються історичними пам'ятками, які ілюструють визначні події у житті краю, враховуючи діяльність визначних особистостей. Важливим видом історичних музеїв є *військово-історичні* (музеї бойової слави, в центрі яких є героїчне життя, подвиги окремих осіб, колективів у боротьбі за незалежність Батьківщини); *історії села* (збагачують інформацією про подвиги земляків, участь уродженців краю) та *історії школи* (відображають історію заснування розвитку, сучасне обличчя навчального закладу, основу фондів яких представляють меморіальні речі, історичні пам'ятки, значну навчальну цінність мають матеріали листування, військово спорядження, нагороди).

Окремим видом історичних музеїв виступають *археологічні музеї*, в яких зібрані матеріальні пам'ятки давньої історії краю [14; 15]. На думку А. Дульської, Г. Сеньківської, музеї цього профілю часто переростають в історико-краєзнавчі, що є творчою лабораторією з науково-педагогічної обробки зібраних матеріалів, які сьогодні слугують для проведення уроків народознавства крізь призму застосування мультимедійних презентацій [8; 22].

Отже, історичні музеї виступають одним із важливих засобів удосконалення патріотичного виховання учнів, розширення їх кругозору, розвитку пізнавальних інтересів та здібностей.

Краєзнавчі музеї. Експозиція у них складається за відповідними розділами:

- природа краю (обов'язковий розділ);
- історія краю (села, школи);
- економіка, культура, побут, мистецтво, література, які комплексно документують історію та природу конкретного регіону [4].

Як зазначають І. Личак, А. Дульська, тематична структура експозиції шкільного краєзнавчого музею має багато спільного з тематикою програм навчальних предметів, наприклад природознавством та народознавством, оскільки програми передбачають вивчення природи та історії краю на уроках та в позаурочний час колективно чи самостійно, здійснюючи міжпредметні зв'язки й таким чином створюючи сприятливі умови для широкого використання музейного потенціалу в освітньому процесі початкової школи, зокрема й вихованню патріотичних цінностей учнів [8; 14].

Природничі музеї називають музеями історії природи, оскільки вони документують процеси, що відбуваються в природі, взаємодіючи з суспільством. У них зберігаються геологічні, мінералогічні, палеонтологічні, зоологічні, ботанічні колекції та відділ охорони природи. Сюди відносяться і музеї центрів юних натуралістів.

Етнографічні музеї. Оскільки проголошення незалежної України спонукало народ до глибокого вивчення своєї історії, традицій, обрядів, звичаїв, мови за останні десятиріччя їх кількість зросла. Основний фонд складається з оригінальних пам'яток історії, природи, знарядь праці, побуту творів образотворчого мистецтва. Зокрема, загальну рису експозицій музею становить велика кількість побутових речей, інтер'єр української селянської хати, велике зібрання українського одягу, різноманітність вишивок тощо. У пошукових експедиціях зустрічей зі старожилами учні записують народні пісні, легенди, вивчають побут жителів рідного краю у давні роки та сьогодення [14].

Сьогодні вагому роль відіграють експозиції, представлені назвами «І на тім рушникові» (зразки вишивок, що представляють минуле в селлах), «Хліб усьому голова» (предмети оранки, збирання збіжжя, молотьби, виготовлення різних видів хліба – кукурудзяного, житнього, весільного, пасхального). Серед історико-етнографічних музеїв переважають, наприклад, такі музеї, як «Хата моєї бабусі», «Хата домашніх оберегів» та ін.

Літературний музей. Оскільки більшість музеїв присвячено діяльності письменника, ім'я якого носить навчальний заклад, тому у них комплектуються матеріали, які пов'язані з життям, літературою, громадсько-політичною діяльністю письменника, його творчою лабораторією. Однак створюються і музеї драматургів, поетів, в яких зберігається їх історико-літературна спадщина [8; 14].

Меморіальні музеї. Присвячені визначним особам: державним діячам, полководцям, ученим, митцям, в яких експонуються оригінальні меморіальні речі або їх копії чи муляжі. Вони переважно розташовуються в пам'ятному будинку, де зберігаються документи. Окремі науковці виокремлюють *літературно-меморіальні музеї*.

Мистецькі музеї. Це музеї співаків, композиторів, музикантів, які створюються з метою естетично-патріотичного виховання учнів, у фондах яких зібрано фото-, кіно-, відеоматеріали, столітні годинники, касетні магнітофони, реклами, афіші з автографами. Музеїв цього профілю є значно менше.

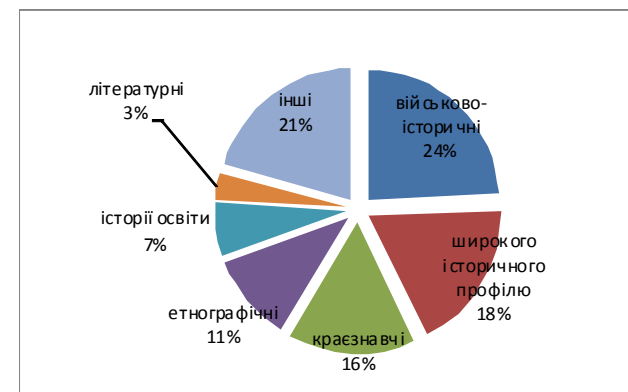
Художні музеї є логічним продовженням діяльності шкільного кабінету з образотворчого мистецтва, так як у них зібрано художні твори, що відображають історію розвитку образотворчого чи декоративного мистецтва (твори живопису, графіки, скульптури), присвячені видатним художникам.

Фонди **музеїв архітектури** представляють макети громадських, побутових, культових будов різних часів і народів, виготовлених з дерева, глини, картону, фотографії пам'яток архітектури, плани міст, зразки будівельних матеріалів, архітектурних деталей.

Технічні музеї. Документують історію виникнення техніки з метою присвячення їх видатним подіям або діячам в області науки і техніки, що часто стають станціями технічної творчості. Оскільки їх завданням є розвиток інтересу учнів до техніки, розширення політехнічного кругозору, їх роль сьогодні зростає із потребою оволодіння учнями в майбутньому певної професії. До цього профілю музеїв відносяться шкільні музеї космонавтики, які є сьогодні особливо актуальними, так як Україна є одна з космічних держав. Фонди таких

музеїв представлені ксерокопіями документів, творами видатних учених, документальними фотографіями, макетами ракет, орбітальних станцій, стендами, схемами допоміжних матеріалів з метою пояснення явищ під час спостереження космічних польотів [17; 27].

За результатами відомчої реєстрації (Л. Гайда) чинними є музеї при навчальних закладах України наступних профілів, представлені діаграмою:

- 847 – військово-історичні;
- 649 – широкого історичного профілю;
- 547 – краєзнавчі;
- 380 – етнографічні;
- 231 – історії освіти;
- 114 – літературні;
- 721 – інші.

Отже, перелічені нами різновиди музеїв при навчальних закладах відіграють важливу роль у процесі збирання, систематизації матеріалів, у вихованні патріотичних якостей учнів початкової школи. Детально ознайомлюючись з народними традиціями, оберегами, мистецтвом, предметами хатнього вжитку, інтер'єром, національним одягом, взуттям, зразками народних промислів України – вишивкою, гончарством, різьбярством, плетінням, писанкарством тощо, учні активізуються у музейній діяльності, що в свою чергу сприяє духовному та культурному відродженню України, а це є одним із завдань патріотичного виховання учнів початкової школи.

Як засвідчують джерела, сьогодні музейна мережа в навчальних закладах України включає понад 3500 тис. зареєстрованих музеїв, які є чинними у різних типах навчальних закладів: ДНЗ, НВК, середніх

загальноосвітніх школах 1, 1-2 та 1-3 ст., гімназіях, ліцеях, відділах освіти.

Оскільки музеї є осередком культури, вони відіграють важливу роль як складник сучасного освітньо-культурологічного середовища. Організаційно-методичне керівництво їх діяльності, як стверджують сучасні науковці, здійснює єдиний профільний позашкільний заклад – Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді МОН України, на сайті якого подано електронний перелік шкільних музеїв [10]. Чимало шкільних музеїв України здобувають звання «Народний», які працюють не менше 3-х років і досягають високого рівня дослідницької та культурно-виховної роботи, а їх експозиції відповідають науковим і естетичним вимогам [20].

Як засвідчують додатки № 1, №2 до Наказу МОН молоді та спорту України від 22.02.2012 р. (№ 213) «Список музеїв при навчальних закладах системи МОН молоді та спорту України, яким присвоєно звання «Зразковий музей»» наводимо відповідну кількість музеїв при навчальних закладах, які заслужили на це почесне звання: Вінницька область – 4; Волинська – 8; Донецька – 11; Житомирська – 13; Івано-Франківська – 4; Луганська – 4; Львівська – 13; Миколаївська – 4; Полтавська – 5; Дніпропетровська – 6; Сумська – 14; Харківська – 19; Херсонська – 12; Хмельницька – 1; Черкаська – 9; Чернівецька – 1; Чернігівська – 4; Рівненська – 15; Київська – 15; м. Київ – 25 [16].

За статистичними даними Л. Гайди можна стверджувати, що станом на 2008 р. найбільше музеїв при навчальних закладах було у Сумській, Харківській, Дніпропетровській та Київській областях, оскільки на сході та центрі України зберігаються музеї бойової слави, що складають основну кількість, а на заході – вони реорганізовані та перепрофільовані [3].

Варто зауважити, що за останні роки зросла кількість музеїв при навчальних закладах етнографічного та військово-патріотичного характеру. Такі області, як Дніпропетровська, Донецька, Київська, Житомирська переважають їх кількістю таких видів, як історичні, історико-військові, історико-етнографічні. Так, наприклад, у Донецькій області функціонують музеї з цікавими патріотичними назвами: «Пам'ять серця», «Подвиг», «Патріот», «Споконвічність», «Свята спадщина», у Київській області – «Герої Київщини», у м. Київ – «Захисники Вітчизни», «Слава та пам'ять». Вартими уваги є і музей Українського козацтва та побуту українського народу, який заснований у СЗШ № 3 Подільського району м. Київ, меморіальний музей героя

України В'ячеслава Чорновола (СЗШ № 235 ім. В. Чорновола) Святошинського району м. Київ, «Музей бойової слави 40-ї армії «Дороги обпалені війною» (СЗШ № 91 Шевченківського району м. Київ). У Харківській області є музеї-комплекси, функціонує і музей охорони Харківського ліцею № 107 Харківської міської ради.

Варто зауважити, що ціла низка музеїв України знаходиться не лише у шкільних приміщеннях, але й інших навчальних закладах: при міських будинках вчителя («Музей народної освіти» м. Умань Черкаської обл.); при центрі туризму, краєзнавства та спорту учнівської молоді («Музей туризму і краєзнавства» Черкаської обл.); при станції юних натуралістів (природничо-краєзнавчий музей «Мій рідний край – моя ти Слобожанщина»); при центрі дитячої та юнацької творчості («Музей хата моєї бабусі» м. Київ); при навчально-реабілітаційному центрі («Музей бойової слави» Волинська обл.); при будинках юнацької та дитячої творчості (краєзнавчий музей «Свята спадщина»); при колегіумах (музей історії села Житомирської області); при обласному центрі туризму та краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді (геологічний музей Житомирської обл.); при методичному кабінеті управління освіти (музей освіти міста Рівненської обл.).

Акцентуємо увагу і на галузевому музеї «Україна космічна», який знаходиться у Високопільській СЗШ 1-3 ступенів Житомирського району, музей історії села та визвольних змагань ім. Романа Шухевича, розташований у Тишківській СЗШ 1-3 ступенів Городенківської районної ради Івано-Франківської обл., музей хліба та музей народознавства («Диво» СЗШ № 1 м. Комсомольськ, розташований на Полтавщині).

Наведемо статистичні дані на прикладі Вінницької обл., в яких помітна тенденція зростання. За дослідженням сучасного науковця О. Ворошук, станом на 01.12.2007 р. у Вінницькій обл. були чинними 139 музеїв при закладах освіти, з них у школах – 131. Порівнюючи з 2004 р. кількість музеїв збільшилася на 83, зокрема – історичних – 78 (військово-історичних – 37, історії навчальних закладів – 16, історії села – 25); краєзнавчих – 20 (історико-краєзнавчих – 13, літературних – 5, етнографічних – 17, мистецьких – 4) [2]. Як засвідчують наукові джерела, станом на 2010 р. в Україні зареєстровано 4432 музеїв при навчальних закладах, що є результатом помітного зростання, а також показником, що не всі музеї є зареєстрованими. На сьогодні відсутній і системно-інформаційний довідник.

Конкретніше зупинимося на характеристиці музеїв при навчальних закладах, які розташовані у західному регіоні, зокрема Львівській, Івано-Франківській та Тернопільській областях.

Так, цікаві напрацювання в музейному будівництві ми спостерігаємо на Львівщині. Варто зауважити, що у 2016 р. Департаментом освіти та науки Львівської облдержадміністрації та Львівської області Центром краєзнавства, екскурсій і туризму учнівської молоді був організований обласний семінар «Музеї при закладах освіти – творчі лабораторії національно-патріотичного виховання молоді», у якому взяли участь керівники музеїв при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних і професійно-технічних закладах Львівщини [18].

Станом на 2007 р. при навчальних закладах Львівщини зареєстровано 84 музеї, з них: краєзнавчих – 19, історико-краєзнавчих – 17, історичних – 18, мистецьких – 7, етнографічних – 6, літературних – 5, літературно-меморіальних – 4, літературно-краєзнавчих – 4, народознавчих – 3, фольклорно-етнографічних – 2, природничих – 1. Як бачимо, переважають музеї краєзнавчого профілю, 4 музеям присвоєно звання «Зразковий музей».

Статистичні дані, зібрані зі сайтів Інтернету, засвідчують, що у Львівській обл. зареєстровано – 99 музеїв, які є чинними при різних типах освітніх закладів. Аналіз досліджень засвідчує, що вагому частку представляють музеї при середніх загальноосвітніх закладах 1, 1 – 2 та 1 – 3 ступенів. З них – 55 у школах сільського типу, 44 – у містах, 26 – у м. Львів. Є один музей в початковій школі «Первоцвіт» м. Львова. Частина музеїв знаходиться в гімназіях – 9, у ліцеях – 2, при малій академії мистецтв – 1, у НВК – 2, при відділах освіти – 1. За профілями найбільше переважають історичні та краєзнавчі музеї, частина з них цей профіль має поєднано і носить назву історико-краєзнавчий музей.

Таким чином, серед 99 музеїв представлено історико-етнографічних – 10, краєзнавчих – 7, літературно-меморіальних – 20. Серед цієї кількості варто виокремити і музеї міста, села, району – 8, історії освітніх закладів – 5. Різновидами історичних музеїв є військово-історичні і музеї бойової слави.

Серед музеїв при навчальних закладах Львівщини варто представити наступні. Акцентуємо увагу на музеї історії національно-визвольної боротьби ОУН-УПА 40-60 рр. ХХ ст., який знаходиться у СЗШ 1-3 ступенів м. Самбір; при львівському лицейі ім. Героїв Крут знаходиться військово-історичний музей, основне завдання якого є

збереження пам'яток про героїчну і водночас трагічну сторінку історії боїв під Крутами, а також формування в учнів початкової школи відчуття спадкоємності історичних традицій українського народу та особистої відповідальності кожної молодої людини за майбутнє своєї країни [21]. У м. Львів при СЗШ № 34 також функціонує музей Першої української дивізії національної армії, а у с. Погірці Самбірського району чинним є музей «Світлиця визвольних змагань».

Варто зауважити, що значного розвитку в Україні набувають музеї історії освіти та навчальних закладів, ВНЗ, шкіл, закладів нового типу, позашкільних закладів. Зокрема, при Лішнянській СЗШ 1-3 ст. активно працює музей Історії вчительства та освіти Дрогобиччини, у якому зберігаються найцінніші експонати, зокрема: класні журнали з 1890 р., шкільні підручники – 1920-30 рр., 1939-42 рр., твори Б. Лепкого, учительські газети та преса періоду 30 рр. ХХ ст. [21].

Аналіз джерел засвідчує значний ріст кількості меморіальних музеїв, присвячених життю та діяльності видатних земляків, хоча вони і не виокремлені у загальнодержавній статистиці. Акцентуємо увагу на історично-меморіальному музеї Митрополита Андрея Шептицького, створеного в 1992 р., найціннішими експонатами якого є портрет А. Шептицького, виконаний художником Л. Солтисом, листи та книги Митрополита, фелони підпільних священників. У музеї проводяться екскурсії, тематичні вечори, літературно-мистецькі заходи, щорічні урочистості із вшанування пам'яті духовного наставника, що свідчить про духовно-патріотичне виховання учнівської молоді, зокрема учнів початкової школи [4; 21].

У СЗШ № 2 м. Золочева створений музей «Шашкевич і Золочівщина», в якому налагоджено науково-дослідну роботу учнів, проводяться пізнавальні екскурсії «Стежками Маркіяна». У СЗШ № 50 Залізничного району м. Львова у 1968 р. створений літературний музей, присвячений життю і творчості Лесі Українки, в якому відбуваються літературні читання, вікторини, конкурси.

Вартими уваги є краєзнавчі шкільні музеї «Краєзнавча світлиця» (м. Мостиськ), «Оберіг» (Старосамбірський район), «Перлини душі народної» (Яворівський район), «Світлиця хліба» (Львівська медична гімназія), «Давня хата» (Сихівський район м. Львів), «Мамина світлиця» (Жовківський район).

Акцентуємо увагу на музеях з нетрадиційними назвами, зокрема: музей «Математична книга «Сихівської гімназії м. Львів, створеного у 1998р., найціннішим експонатом якого є підручник з математики ХІХ

ст. У цьому музеї проводяться тематичні ранки, вечори, засідання секцій математики, працює студія «Магія формул і чисел» [21]. У медичній гімназії м. Львів в 1978 р. Створений музей «Світлиця хліба», найціннішими експонатами якого є акти купівлі-продажу землі, датовані 1906-1914 рр., хлібна картка 1947 р. на 400 грам і 250 грам хліба, шматок хліба 1947 р., що продавали у Львові за картками. У музеї проводяться бесіди про бережливе ставлення до хліба, виховні заходи, наприклад, «Свято хліба», уроки з народознавства та ін. [10].

Користуючись сайтом Інтернету [11; 12], можна стверджувати, що від 2010 р. кількість музеїв при навчальних закладах Львівщини зросла до 120, з них зареєстровано 44 музеї у м. Львів, а у районах області – 76. Зокрема, у Бродівському районі – 7, Бузькому – 9, Городоцькому – 4, Дрогобицькому – 1, Жидачівському – 4, Жовківському – 5, Миколаївському – 1, Мостиському – 5, Перемишлянському – 1, Пустомитівському – 2, Радехівському – 4, Сколівському – 1, Сокальському – 2, Старосамбірському – 4, Стрийському – 2, Турківському – 1, Яворівському – 7. У містах обласного підпорядкування – 8, зокрема у Новому Роздолі – 3, Самборі – 2, Стрию – 1, Червонограді – 2. У районах м. Львова – 26: Галицькому – 5, Залізничному – 2, Личаківському – 4, Сихівському – 8, Франківському – 2, Шевченківському – 5.

Отже, статистичні дані засвідчують також і про те, що з них 16 музеям присвоєно звання «Зразковий музей», а саме: історико-меморіальний музей Митрополита Андрея Шептицького (СЗШ 1-3 ст. № 34 м. Львів); музей Лесі Українки (СЗШ 1-3 ст. № 75 м. Львів), музей Історії вчителів та освіти Дрогобищини (Лішнянської СЗШ 1-3 ст. Дрогобицького району) та ін.

Аналіз джерел засвідчує, що школа № 34 м. Львів вирізняється, оскільки у ній двом музеям присвоєно це почесне звання. Також акцентуємо, що двом музеям Львівщини присвоєно звання «Народний»: «Музей етнографії та побуту» (школа-садок «Софія» м. Львів), «Музей народознавства» (Бишівської СЗШ 1-3 ст. Радехівського району).

Отже, як бачимо, видова різноманітність музеїв зростає, багато з них стають справжніми методичними центрами, які зацікавлюють учнів історичним минулим свого народу, його звичаями, обрядами, культурою, побутом.

Електронний каталог Івано-Франківської обл. засвідчує, що при закладах освіти краю станом на 2010 р. функціонує 98 музеїв, вагому частку яких представляють історичні та історико-краєзнавчі (26). З них

є музеї, яким присвоєно звання «Народний» (Рогатинська обл.), звання «Народний» і «Зразковий» (Тлумацький район), звання «Зразковий» (Городенківський район). Вартими уваги є краєзнавчі музеї (11) з цікавими назвами, наприклад, «Дідусева хата» (Косівський район), «Опільська хата» (Рогатинський район). Низку музеїв складають музеї історії села, побуту та етнографії (17).

Частину музеїв становлять історичні музеї, пов'язані з історією освітніх закладів, а саме: музей Історії освіти та етнографії Липовітської СЗШ 1-3 ст. Рожнятівської районної ради, музей Історії високої освіти міста Української гімназії № 1 Івано-Франківської міської ради, музей Історії школи та мікрорайону Опришівці СЗШ № 6 Івано-Франківської міської ради та ін.

Статистичні дані дозволяють стверджувати, що із 98 музеїв при закладах освіти більшість з них знаходиться у приміщенні шкіл. Так, наприклад, при НВК – 4, у СЗШ 1 – 2, 1 – 3 ст. функціонують 84 музеї, при гімназіях – 2, при центрі дитячої творчості – 1, школі-інтернат-гімназії – 1, при районній раді – 1, коледжах – 2, університеті – 1.

Зауважуємо, що у цій області знаходиться 6 художньо-мистецьких музеїв та 6 літературно-меморіальних. Серед них вартими уваги є кімната-музей отця Андрія Бандери, яка знаходиться у Простенській СЗШ 1-3 ст. Долинської районної ради, музей Івана Франка та музей Лесі Українки, що на Косівщині. У цьому краї є і музей з нетрадиційною назвою «Полонинське літо». Акцентуємо увагу на тому, що багатьма на музеї при навчальних закладах є Коломийська районна рада (6) та Рогатинська районна рада (3).

Отже, як бачимо, видова різноманітність вище перелічених музеїв Івано-Франківщини переконає, що ці музеї виступають однією із форм навчально-виховного процесу учнів початкової школи, слугують здійсненню їх патріотичного виховання.

Аналізуючи наукові джерела, можна стверджувати, що станом на 2010 р. у Тернопільській обл. функціонує 105 музеїв при навчальних закладах, а станом на 2011 р. 6-ю школьним музеям Тернопільщини присвоєно звання «Зразковий музей» [22]. Здійснюючи порівняльну характеристику щодо кількості музеїв при навчальних закладах трьох областей, бачимо, що у Тернопільській обл. їх є найбільше. Зокрема, у НВК – 1, середніх загальноосвітніх школах 1, 1-2 та 1-3 ступенів їх налічується 76, у позашкільних закладах – 2, у інтернатах, школах-інтернатах, гімназіях-інтернатах – 5, в гімназіях – 4, коледжах – 4, ліцеях – 1, інститутах – 1, університетах – 9. Із перелічених музеїв при

навчальних закладах – 70 знаходиться в сільській місцевості, 25 – у містах. Варто також зауважити, що у ВНЗ м. Тернополя знаходиться 11 музеїв, з них 8 – у Тернопільському Національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка.

За профілями музеїв, які знаходяться при навчальних закладах Тернопільської обл., вагоме місце відведено краєзнавчим (комплексним) та історичним. Серед історичних музеїв чільне місце займають музеї історії освіти – 10, історії села, краю – 6. Як стверджує сучасний науковець І. Буланій, «на Тернопільщині профілі музеїв вибирають у контексті реальних можливостей та умов місцевості при зібранні історичних речей, предметів, оригіналів, пам'яток, першоджерел, фонд яких лежить в основі музейної експозиції» [1].

Серед історичних музеїв важливе місце відведено військово-історичним: музей Бойової слави 728-го винищувально-авіаційного полку при Кременецькій школі-інтернаті; музей Національно-визвольної боротьби ОУН-УПА ім. Я. Бусела при Бишківській СЗШ 1-2 ст. Козівського району; музей «Пам'ять борців за волю України» та кімната-музей «Пам'ять» на Гусятинщині; національно-патріотична кімната-музей визвольних змагань воїнів ОУН-УПА при Підволочиському районному будинку школяра та ін.

На Тернопільщині функціонують історико-краєзнавчі музеї, присвячені пам'яті конкретних героїв, зокрема, у с. Великий Глибочок при школі функціонує музей провідника ОУН-УПА Я. Стецька, у Підволочиському районі є краєзнавчий музей «Світлиця пам'яті» ім. Я. Депутата. У Борщівському та Заліщинському районах чинними є військово-патріотичний музей «Шляхами подвигу і слави» та національно-патріотичний музей Катерини Грицик та її побратимів.

У вище поданих історико-краєзнавчих музеях висвітлюються досліджені факти трагедій голодомору і сталінських репресій, встановлюються забуті чи приховані факти Великої Вітчизняної війни та національно-визвольного руху в краї, проводяться тематичні уроки, екскурсії, вечори, зокрема організуються такі виховні заходи, як «Музейна справа – скарбниця історії рідного краю», «Мое село – найкраще на землі», «І на тім рушникові» та ін. У світлицях-музеях проводяться активні форми роботи з метою залучення учнів до вивчення, дослідження історії краю та їх участі в суспільстві.

Як бачимо, цей освітньо-музейний потенціал слугує патріотичному вихованню учнів початкової школи.

Наукові джерела засвідчують, що на Тернопільщині вагому роль відіграють краєзнавчі та народознавчі музеї. Так, наприклад, серед музеїв історії села привертає увагу Зал-музей «Село на чотирьох горбах» Лапшинської СЗШ 1-2 ст. Бережанського району. Серед краєзнавчих важливе місце відведено так званим світлицям, кімнатам-музеям з цікавими назвами «Бабусина світлиця», «Берегиня», «Українська старовина», «Тарасова світлиця». Є і музеї з незвичайними назвами – «З бабусиної скрині та дідусевого горища» (Матвіївський НВК Шумського району), експозиційний матеріал якого охоплює такі розділи: здобутки гончарства, ткацтва, куток побуту української хати, книжковий архів [22]. При Мирнівській СЗШ 1-2 ст. Підгаєцького району є народознавчий музей «Світлиця духовності», а у Джурівській СЗШ 1-3 ст. Чортківського району – народознавча кімната-музей духовного відродження «Берегиня».

У Тернополі при СЗШ № 19 є створений перший в області шкільний музей вишиванки, на базі якого кожного року проводиться шкільний фестиваль української пісні «Як у нас на Україні», який покликаний пробудити в серцях школярів любов до народної пісні. Як засвідчують сайти Інтернету, учні на цьому фестивалі вишивають карту України та герби регіонів, дублюючи старовинні зразки української вишивки [24].

Зразковими музеями вважаються музей «Історії хліба» (Гуштинська СЗШ 1-3 ст. Борщівського району), краєзнавчий музей «Берегиня» (Вілійська СЗШ 1-3 ст. Шумського району) [23].

Частина краєзнавчих музеїв Тернопільщини становлять природничі музеї, які переважно знаходяться при Тернопільському Національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка – геологічний музей, археологічний музей «Джерела», природничий музей – зоологічне відділення.

Вагому частку складають літературно-меморіальні та художні музеї (18). Привертає увагу кімната-музей героя України В. Чорновола, що знаходиться при Галицькому інституті ім. В. Чорновола в м. Тернопіль, у Бережанській СЗШ 1-3 ст. № 1 чинною є кімната-музей Маркіяна Шашкевича, у СЗШ 1-3 ст. № 14 м. Тернопіль знаходиться літературно-краєзнавчий музей Б. Лепкого, а при Українській гімназії ім. Івана Франка цього міста – літературна кімната-музей ім. Івана Франка.

Варто зауважити, що незначне місце відведено і галузевим музеям (технічним) – музею «Історії хліба», який знаходиться при Гуштинській СЗШ 1-2 ст. Борщівського району.

Такий історико-краєзнавчий доробок місцевих музеїв окреслено у путівниках та зразках тернопільських дослідників Я. Гайдукевича, С. Костюка, І. Герети, Г. Чернехівського. Досвід практичної роботи музеїв при закладах освіти висвітлений у газетах та журналах видавництва «Шкільний світ» та в інформаційному бюлетені «Український музей» [6; 7; 13; 26].

Висновки і пропозиції. Висвітлена нами видова різноманітність музеїв України при навчальних закладах у контексті патріотичного виховання учнів початкової школи, зокрема видова різноманітність музеїв Львівської, Івано-Франківської та Тернопільської областей може бути творчо використана учителями в освітньому процесі початкової школи. Отже, ми вважаємо, що розкритий нами доробок є цінним, оскільки його можна змоделювати як форми та методи патріотичного виховання учнів початкової школи засобами музейної педагогіки. Ця проблема не є вичерпана, оскільки подальших напрацювань потребує видова різноманітність музеїв при навчальних закладах інших регіонів України у спектрі здійснення патріотичного виховання учнів початкової школи.

Література

1. Буланый І. Т. Громадські музеї України: історія, досвід, проблеми / І. Т. Буланый, І. Г. Явтушенко. – К.: Мистецтво, 1989. – 199 с.
2. Ворошук О. Г. Стан музейної справи у навчальних закладах Вінницької області / О. Г. Ворошук // Український музей при навчальному закладі: історія – сучасність: зб. наук. праць Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. В. О. Сухомлинського. – С. 33–34.
3. Гайда Л. Формування нормативно-правової бази діяльності музеїв при навчальних закладах України / Л. Гайда // Краєзнавство. – 2011. – № 3. – С. 49 – 54.
4. Гайда Л. Становлення і розвиток музеїв при навчальних закладах України / Л. Гайда // Український музей при навчальному закладі: історія і сучасність. Матеріали обласної науково-методичної конференції. – Кіровоград: Видавництво КОШПО імені Василя Сухомлинського, 2008. – С. 6 – 19.
5. Гайда Л. До питання підготовки навчально-методичного посібника «Музеєзнавство у закладах освіти» / Л. Гайда // Український музей при навчальному закладі: історія і сучасність. Матеріали обласної науково-методичної конференції. – Кіровоград: Видавництво КОШПО імені Василя Сухомлинського, 2008. – С. 118 – 119.
6. Гайдукевич Я. Музеї Тернопільщини: путівник / Я. М. Гайдукевич, І. Я. Зелена, В. А. Лавренюк. – Львів: Каменяр, 1989. – 128 с.

7. Герета І. П. Етнографічно-меморіальний музей В. Гнатюка у Велесневі / І. П. Герета, О. С. Черемшинський. – Львів: Каменяр, 1991. – 95 с.
8. Дульська А. А. Формування соціально-культурної компетенції учнів МНВК засобами вивчення скарбів культури і старовини українського народу: методичний посібник / А. Дульська. – Кам'янець – Подільський, 2014. – 68 с.
9. Зелінська С. С. Тернопільський краєзнавчий музейний путівник / С. С. Зелінська, О. О. Ситник, Я. М. Гайдукевич., упоряд. В. А. Лавренюк. – Львів: Каменяр, 1986. – 72.
10. Електронний перелік шкільних музеїв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrjuntur.org.ua>. Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді
11. Каталог музеїв при навчальних закладах України / Упор. Л. А. Гайда. – Кіровоград: Лисенко В. Ф., 2012. – 136с.
12. Комунальний заклад Львівської обласної ради «Львівський обласний Центр краєзнавства, екскурсій і туризму учнівської молоді» ... [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.locketum.in.ua/.../353-
13. Костюк С. Реалії та перспективи музейництва Тернопілля / С. Костюк // Рада. – 2004. – № 5. – С. 54 – 58.
14. Личак І. С. Організація музейної справи в навчальному закладі: методичний посібник / І. С. Личак. – Біла Церква, 2013. – 116 с.
15. Любич О. І. Педагогічні засоби реалізації музейної педагогіки у позашкільних навчальних закладах / О. І. Любич // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – 2014. – Вип. 18 (1). – С. 424 – 430.
16. Наказ МОН молоді та спорту України від 22.02. 2012 р. № 213 «Список музеїв при навчальних закладах системи МОН України, яким присвоєно звання «Зразковий музей»: додаток № 1, додаток № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ckoblsutur.ucoz.ua/.../pro_prisvoennja_ta_pidtverdzhennja_... Про присвоєння та підтвердження звання «Зразковий музей»
17. Мезенцева Г. Музеєзнавство / Г. Г. Мезенцева. – К.: Вища школа. – 1980. – 120 с.
18. Музеї при закладах освіти – творчі лабораторії національно-патріотичного виховання молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.osvitportal.lviv.ua/novyny?id=77950
19. «Положення про музей при навчальному закладі» (№ 640) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://loctik.at.ua/publ/3-1-0-5>
20. Правда М. М. Музей у системі діяльності навчального закладу / М. Правда // Український музей при навчальному закладі: історія – сучасність: збірник наукових праць Кіровоградського обласного інституту

- післядипломної педагогічної освіти ім. В. О. Сухомлинського. – С. 138–140.
21. Прядка О. В. Музеї при навчальних закладах Львівщини / О. В. Прядка // Український музей при навчальному закладі: історія і сучасність. Матеріали обласної науково-методичної конференції. – Кіровоград: Видавництво КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2008. – С. 55 – 57.
  22. Сеньківська Г. Я. Роль шкільних музеїв Тернопільщини у відродженні краєзнавчого руху / Г. Я. Сеньківська // Зб. наук. праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Історія та географія». – 2013. – Вип. 48. – С. 163 – 168.
  23. Список музеїв при навчальних закладах, яким присвоєно звання «Зразковий музей» // Позакласний час. – 2011. – № 2. – С. 1 – 3.
  24. У Тернополі створюють перший в області шкільний музей вишиванки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zz.te.ua/u-ternopoliv-stvouyat-pershyj-v-oblasti-shkilnyj-muz...
  25. Фалінський М. Музей при навчальному закладі як важлива складова навчання і виховання учнівської та студентської молоді / М. Фалінський // Український музей при навчальному закладі: історія – сучасність: зб. наук. праць Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. В. О. Сухомлинського. – С. 143 – 145.
  26. Чернехівський Г. Кременецький краєзнавчий музей: путівник / Г. Чернехівський. – Кременець: Папірус, 2005. – 70 с.
  27. Юрєнева Т. Музей в мировой культуре / Т. Ю. Юрєнева. – М: Русское слово. – 2003. – 532 с.

**ВИДОВОЕ РАЗНООБРАЗИЕ МУЗЕЕВ УКРАИНЫ ПРИ
УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ В КОНТЕКСТЕ
ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ УЧАЩИХСЯ
НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ**

Е. В. Квас, С. В. Волошин

В статье освещено видовое разнообразие музеев Украины при учебных заведениях в контексте патриотического воспитания учащихся начальной школы; проанализированы виды музеев. Акцентировано внимание на статистических данных и характеристике музеев при учебных заведениях, расположенных в западном регионе, в частности во Львовской, Тернопольской и Ивано-Франковской областях.

Ключевые слова: музеи, музеи при учебных заведениях, видовое разнообразие музеев, патриотическое воспитание, ученики начальной школы.

**THE SPECIES DIVERSITY OF MUSEUMS OF UKRAINE NEAR
EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE CONTEXT OF
PATRIOTIC EDUCATION OF THE PUPILS OF PRIMARY
SCHOOL**

E. V. Kvas, S. V. Voloshyn

In the article the species diversity of museums of Ukraine of educational institutions in the context of patriotic education of the pupils of primary school are elucidated; their types are analyzed. The authors have accentuated attention to statistical facts and characteristics of museums of educational institutions which are located in the western region, particularly in Lviv, Ternopil and Ivano-Frankivsk regions.

Keywords: Museums, museums of educational institutions, species diversity of museums, patriotic education, pupils of primary school.

Квас Олена Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка (Дрогобич, Україна). E-mail: l_kvas@ukr.net

Kvas Olena Valeriyivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Pedagogy and Methods of Primary Education, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Drohobych, Ukraine). E-mail: l_kvas@ukr.net

Волошин Сузанна Василівна – аспірант кафедри педагогіки та методики початкової освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Дрогобич, Україна).

Voloshyn Suzanna Vasylivna – Postgraduate Student of the Department of Pedagogy and Methods of Primary Education of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Drohobych, Ukraine).